

Л. І. ГРИНИК

Лілія Ігорівна Гриник, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПІДСТАВИ ДЛЯ РОЗІРВАННЯ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

Питання розірвання кредитного договору є одним із найважливіших на практиці. Враховуючи окремі проблеми, які виникають у зв'язку із правовим регулюванням кредитних договорів, кредитні правовідносини є предметом доктринальних досліджень вчених-правників. Це пояснюється тим, що кредитний договір є підставою виникнення кредитних правовідносин, та його укладення породжує виникнення прав та обов'язків кредитора та боржника. Часто виконання належним чином умов кредитного договору стає неможливим у зв'язку з різними об'єктивними обставинами, і виникає необхідність розірвання кредитного договору. Тому актуальним є питання визначення підстав для розірвання кредитного договору, умов, за яких можливо розірвати чинний кредитний договір, і не виконувати тих обов'язків, які з нього виникли.

У доктрині цивільного права відсутні спеціальні монографічні дослідження, присвячені вивченню підстав для зміни та розірвання кредитного договору чи відмови від кредитного договору. Основна увага була зосереджена на вивченні правової природи кредитного договору, проблем розірвання та припинення цивільно-правового договору, припинення цивільно-правових зобов'язань та окремих видів цивільно-правових договорів тощо.

Теоретичну основу для написання статті становлять праці таких науковців, як: М. В. Андріанов, С. М. Андросов, А. М. Блашук, О. С. Бородовський, О. О. Кот, С. М. Лепех, Д. О. Мальцев, О. І. Міхно, В. Г. Олюха, Л. П. Оплачко, Н. М. Процьків та інші.

Дослідити теоретичну та законодавчу базу з питань підстав для зміни та розірвання цивільно-правових договорів, визначити підстави для розірвання кредитного договору, виявити наявні проблеми та знайти шляхи їх вирішення з метою усунення протиріч, які виникають при реалізації цивільних прав та інтересів учасниками кредитних правовідносин.

Відповідно до ст. 1054 Цивільного кодексу України¹ (*далі – ЦК*) за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. Категорію «кредит» необхідно відносити до зобов'язальних відносин. Зі змісту ч. 1 ст. 509 ЦК, яка надає визначення поняттю «зобов'язання», та розуміє його як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку, можна зробити висновок, що *кредитний договір* у розумінні ч. 1 ст. 1054 ЦК є не що іншим як *зобов'язальним правовідношенням*, відповідно до якого кредитором є банк або інша фінансова установа (кредитодавець), який вчиняє певну дію (зобов'язується надати грошові кошти (кредит)) боржнику, яким є позичальник, і перший має відповідно право вимагати виконання обов'язку по поверненню грошових коштів та сплати процентів за користування ними, а останній відповідно зобов'язується повернути гроші та сплатити проценти у розмірі та на умовах, встановлених кредитним договором, який вони уклали між собою.

Кредитний договір є різновидом договору позики (ч. 2 ст. 1054 ЦК). Кредитний договір і договір позики відрізняються за такими ознаками: 1) по колу суб'єктів; 2) по колу об'єктів; 3) за умовами надання коштів та речей; 4) за статусом наданих коштів. Договір позики є одностороннім договором, а коли мова йде про кредитний договір, то він є двостороннім,

Кредитний договір, в свою чергу, є підставою виникнення кредитних правовідносин. На наш погляд, *кредитні відносини* – це відносини, що виникають на підставі кредитного договору, в результаті чого позичальник зобов'язується повернути в установлений термін та на умовах, визначених кредитним договором, кредитодавцю, яким є банк чи інша фінансова установа, яка має відповідні правові підстави на здійснення даного виду діяльності, одержану суму грошей (кредит) та сплатити проценти.

Статтею 651 ЦК України передбачені підстави для зміни або розірвання договору, а саме:

1. Зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

3. У разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим.

Стаття 652 ЦК України закріплює випадки зміни або розірвання договору у зв'язку з *істотною зміною обставин*, серед яких, зокрема:

1. У разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний *за згодою сторін*, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

2. Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний, а з підстав, встановлених частиною четвертою цієї статті, – змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони *за наявності одночасно таких умов*:

1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

3. У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин суд, на вимогу будь-якої із сторін, визначає наслідки розірвання договору виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору.

4. Зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин допускається *за рішенням суду у виняткових випадках*, коли розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

Згідно ст. 202 ЦК правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути як односторонніми, так і багатосторонніми. Двостороннім (багатостороннім) право чином відповідно є погоджена дія двох або більше сторін, тобто, *кредитний договір є двостороннім правочином* (як погоджена дія між кредитором та боржником з умов та підстав, передбачених кредитним договором між сторонами). Частиною 2 статті 214 ЦК надано право особам, які вчинили дво- або багатосторонній правочин, за взаємною згодою, а також у випадках, передбачених законом, відмовитися від нього, навіть і в тому разі, якщо його умови повністю ним виконані. Така відмова повинна бути вчинена у такій самій формі, в якій було вчинено правочин (ч. 3 ст. 214 ЦК).

Так як кредитний договір є двостороннім правочином, звідси слідує, що сторони (як боржник, так і кредитор) мають право відмовитися від правочину *за взаємною згодою*. Одностороння відмова від дво- чи багатостороннього правочину не передбачена у відповідній статті. Дане правило слідує з принципу недопустимості односторонньої відмови від зобов'язання або односторонньої зміни його умов. Як винятки, стаття 525 ЦК надає таке право, якщо така відмова від зобов'язання чи його зміна передбачена договором, укладеним між сторонами, або законом. У ст. 615 ЦК перелічені випадки односторонньої відмови від зобов'язання, зокрема, *у разі порушення зобов'язання* однією стороною, друга має право частково або в повному обсязі відмовитися від зобов'язання, якщо це встановлено договором чи законом. Одностороння відмова від зобов'язання не звільняє винну сторону від відповідальності за порушення зобов'язання. Внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання частково або у повному обсязі відповідно змінюються умови зобов'язання або воно припиняється.

Отже, у випадку, з кредитним договором, сторони можуть відмовитися від нього за взаємною згодою. В односторонньому порядку відмовитися від кредитного договору, який є двостороннім правочином, будь-яка із сторін за загальними принципами цивільного права не може. Лише у випадках наявного *порушення кредитного зобов'язання* стороною, інша сторона має право частково або в повному обсязі відмовитися від виконання зобов'язання, але якщо таке право на односторонню відмову передбачено умовами кредитного договору або спеціальними законодавчими нормами. Внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання частково або в повному обсязі відповідно змінюються умови зобов'язання або воно припиняється (ч. 3 ст. 615 ЦК). Дана норма відображається в спеціальних нормах, якими врегульовано відносини по кредиту, а саме, стаття 1056 ЦК надає право відмови від надання або одержання кредиту. Так, кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у *разі порушення* процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений. Позичальник також має право відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором чи законом. Якщо позичальником буде порушено обов'язок цільового використання кредиту, встановленого договором, кредитодавець також має право відмовитися від подальшого кредитування позичальника.

У доктрині цивільного права А. М. Блашуком була висловлена позиція, що «...наведена в ч. 3 ст. 651 ЦК України норма дає підстави для певних критичних суджень, оскільки побудована таким чином, що створює враження про абсолютне право особи на односторонню відмову від договору. У зв'язку з цим виникає логічний висновок про можливість судового оспорування такої відмови. І воно цілком справедливе, адже

друга сторона може довести безпідставність односторонньої відмови від договору та вимагати у такому разі реального його виконання»². Автор у дисертаційному дослідженні «Припинення договірних зобов'язань у цивільному праві України» пропонував доповнити ст. 651 ЦК нормою про можливість оспорення в судовому порядку односторонньої відмови від договору другою стороною. Дана наукова теорія до цього часу не знайшла свого закріплення в Цивільному кодексі України. На нашу думку, унесенні таких змін до ст. 651 ЦК немає потреби, оскільки право на захист закріплене на рівні Конституції України³ (ст. 50 – *права і свободи людини і громадянина захищаються судом*), Цивільного процесуального кодексу України⁴ (ст. 3 – *кожна особа має право в законодавчо встановленому порядку звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів*), передбачено в Загальній частині ЦК України (ст. 15 – *право на захист цивільних прав та інтересів... у разі їх порушення, невизнання або оспорювання*). Також відповідно до ст. 16 ЦК кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Статтею 651 ЦК не визначена форма відмови від договору. Ми розділяємо думку А. М. Блащука, якщо форма договору була письмова, то і повідомлення про односторонню відмову від договору має бути здійснено у письмовому вигляді, а якщо договір був посвідчений нотаріально, він може вважатися розірваним лише у разі оформлення такого розірвання у нотаріальній формі, інакше буде діяти презумпція його чинності⁵.

Так як кредитний договір укладається в письмовій формі (ст. 1055 ЦК), а у випадку укладення з недержанням письмової форми визнається нікчемним, форма відмови від кредитного договору має бути письмовою. Даний висновок також слідує з ч. 3 ст. 214 ЦК (відмова від правочину вчиняється у такій самій формі, в якій було вчинено правочин). *Необхідною умовою відмови однією із сторін від кредитного договору має бути наявне порушення іншою стороною змісту кредитного договору, якщо інше не встановлено договором або законом.*

Відповідно до ч. 1 ст. 188 Господарського кодексу України⁶ (далі – *ГК*) зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Зобов'язана сторона має право відмовитися від виконання зобов'язання у разі неналежного виконання другою стороною обов'язків, що є необхідною умовою виконання (ч. 6 ст. 193 ГК). Не допускаються одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином (ч. 7 ст. 193 ГК). Пунктом 1 частини 1 статті 236 ГК односторонню відмову від виконання зобов'язання управленою стороною, із звільненням її від відповідальності за це у разі порушення зобов'язання другою стороною, віднесено до одного з видів оперативного-господарських санкцій, використання якого сторони можуть передбачити в господарському договорі.

Проаналізувавши норми ЦК та ГК України, можна прийти до висновку, що одностороння відмова від кредитного договору можлива частково або в повному обсязі, якщо інше не встановлено кредитним договором або законом та у випадку порушення зобов'язання (договору) другою стороною, якщо таке право передбачено кредитним договором чи законом. Відмова однієї із сторін від виконання умов кредитного договору може бути і безпідставною, коли не було порушення другою стороною умов договору. У такому випадку інша сторона має право на звернення до суду для захисту своїх прав та інтересів.

Одностороння відмова від договору не означає автоматичного припинення договору, так як така відмова може бути визнана за позовом іншої сторони в судовому порядку неправомірною (правомірною), а договір – розірваним із застосуванням відповідних правових наслідків до винної сторони. Одностороння відмова від договору є однією з підстав його зміни чи розірвання.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 651 та ч. 1 ст. 652 ЦК розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Н. М. Процьків у дисертаційному дослідженні «Правове регулювання розірвання цивільно-правових договорів за цивільним законодавством України» розглядає право сторін на розірвання договору за взаємною згодою як право, яке базується на принципі свободи договору⁷. «...Свобода договору взагалі і свобода розірвання договору зокрема не може бути абсолютною, оскільки людина, яка живе в суспільстві, не може бути абсолютно вільною. Вона повинна дотримуватись правил даного суспільства, свобода однієї особи не повинна порушувати свободу іншої...»⁸. Даний підхід знаходить своє відображення і на законодавчому рівні, а саме, в положеннях ст. 6 ЦК, якою сторонам надане право укладати договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Яскравим прикладом принципу договірної свободи може слугувати ч. 3 ст. 6 ЦК – «...сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між ними...»⁹.

Так само, і у випадку укладення кредитного договору – сторони можуть погодити будь-які умови, які повинні відповідати загальним засадам цивільного законодавства та з урахуванням імперативних норм, які регулюють відповідні правовідносини. На нашу думку, виходячи із основоположного принципу свободи договору, яким сторони керуються при укладанні договору, вони так само, мають керуватися цим принципом і при розірванні кредитного договору, який умовно можна назвати «*принципом свободи розірвання кредитного договору за взаємною згодою*», проте з урахуванням обов'язкових норм та загальних засад цивільного законодавства. Відповідний спосіб розірвання кредитного договору, на жаль, на практиці зустрічається дуже

рідко, що негативно відображається на ефективності врегулювання кредитних правовідносин відповідно до основоположних засад цивільного законодавства. Такий стан зумовлений, насамперед, характером відповідних правовідносин, їх економічним змістом, необхідністю задовольнити потреби кожної із сторін, нестабільним фінансовим становищем як сторін кредитного договору, так і фінансово-правової системи загалом.

Так, Н. М. Процьків стверджує, що воляова складова розірвання договору знаходить своє відображення в тому, що договір розривається: за угодою сторін; за ініціативою однієї з сторін; на вимогу третіх осіб, якщо це передбачено законом¹⁰. Тобто, автор розглядає можливість розірвання договору на вимогу третіх осіб, які не є сторонами договору (наприклад, розірвання договору довічного утримання (догляду) на вимогу третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини – ч. 1 ст. 755 ЦК).

Розглянемо запропоновану Е. Годеме в доктрині цивільного права класифікацію випадків зміни зобов'язань¹¹. Автор розподіляє їх на такі: 1) зміни, що відносяться до сили зобов'язання; 2) зміни, що відносяться до предмета чи до змісту зобов'язання; 3) зміни, що відносяться до активного чи пасивного суб'єктів зобов'язання.

На думку О. О. Кота, оскільки до суб'єктного складу зобов'язання входять активний суб'єкт (кредитор) та пасивний суб'єкт (боржник), зобов'язання може зазнавати змін як з боку кредитора, так і з боку боржника¹². Вчений виділяє три основні правові форми зміни суб'єктного складу зобов'язань: 1) універсальне правонаступництво; 2) перехід прав кредитора; 3) переведення боргу. Під переходом прав кредитора до третіх осіб, так само, як і переведення боргу, називає окремим випадком зміни суб'єктного складу зобов'язання. Виділення в самостійну форму зміни суб'єктного складу зобов'язань у результаті універсального правонаступництва у випадку спадкування прав і обов'язків померлого чи реорганізації юридичної особи у формі злиття, поділу чи приєднання обумовлюється специфікою одночасного переходу прав і обов'язків до третіх осіб.

Під переходом прав кредитора до третіх осіб розуміють як зміну зобов'язання на стороні активного суб'єкта, що виражається, як правило, у повній заміні первісного кредитора третьою особою (новим кредитором). Повна заміна первісного кредитора проявляється в декількох аспектах. Права первісного кредитора переходять до нового кредитора в обсязі й на умовах, що існували на момент переходу прав. Новий кредитор цілком витісняє із зобов'язання первісного кредитора¹³. Варто погодитися з даним теоретичним підходом.

Відповідно до ст. 511 ЦК зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора. Стаття 512 ЦК називає підстави заміни кредитора у зобов'язанні, а статтею 515 ЦК передбачені випадки, коли заміна кредитора в зобов'язанні не допускається, зокрема, у тих зобов'язаннях, які нерозривно пов'язані з особою кредитора (про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю). Стаття 520 ЦК закріплює норму, яка регламентує випадки заміни боржника у зобов'язанні.

Щодо третіх осіб у кредитному договорі, якщо він забезпечений договором поруки, ними є поручитель, якщо застава – майновий поручитель, гарантією – гарант (банк, інша фінансова установа, страхова організація). Переадресування виконання зобов'язання – це зазначення кредитором третьої особи, якій боржник зобов'язаний передати виконання¹⁴. Відповідно до ст. 516 ЦК згоди боржника не вимагається при заміні кредитора в зобов'язанні, якщо інше не встановлено договором або законом. Наприклад, випадком переадресування виконання зобов'язання може служити кредитний договір, у якому кредитор зазначає третю особу (інший банк), якій боржник зобов'язаний повернути суму кредиту та сплатити проценти при виникненні, зазначених у кредитному договорі, обставин.

Перехід прав кредитора за кредитним договором є випадком зміни зобов'язання та являє собою заміну активного суб'єкта зобов'язання третьою особою (новим кредитором). Права первісного кредитора переходять до нового кредитора. У даному випадку мова йде про правонаступництво (універсальне, наприклад, реорганізація юридичної особи чи спадкування; сингулярне – уступка права вимоги, суброгація). У випадку з кредитором за кредитним договором можна говорити про заміну первісного банку у разі його реорганізації новим банком – правонаступником, до якого переходять права та обов'язки первісного кредитора. В даному випадку третьою особою буде визнаватися правонаступник, і кредитне зобов'язання, яке існувало на момент переходу прав, буде зберігатися, тобто, заміна кредитора відбудеться «всередині» зобов'язання.

У даному випадку ми можемо говорити про можливість *розірвання кредитного договору за ініціативи третіх осіб* (правонаступника – кредитора, у разі порушення боржником умов кредитного договору; поручителя, гаранта чи майнового поручителя – як боржника, наприклад, у випадку пред'явлення кредитором до поручителя вимоги повернути кредит та сплатити проценти замість боржника). Наприклад, якщо був замінений боржник у кредитному зобов'язанні, яке було забезпечене договором поруки, і поручитель не надавав у відповідному порядку згоди на виконання обов'язків замість нового боржника, або договором поруки не було встановлено такого обов'язку, внаслідок чого порушені його права, він має право пред'явити позов до суду як з вимогою про захист свого порушеного права шляхом розірвання договору поруки та кредитного договору, якщо поручитель – єдина особа, на яку покладалася такий обов'язок.

Прикладом може слугувати рішення суду від 16.03.2016 р. (справа № 295/7087/14-ц)¹⁵. Позивач (Публічне акціонерне товариство «Дельта Банк») звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути солідарно з відповідачів на користь позивача заборгованість за кредитним договором, так як позичальник не виконував належним чином умови договору. Після укладення кредитного договору, між ТОВ Укрпромбанк, АТ Дельта Банк та Національним банком України було укладено договір про передачу активів та кредитних зобов'язань

ТОВ Укрпромбанк на користь АТ Дельта Банк, відповідно до якого до позивача перейшли права вимоги до солідарних боржників. Виконання позичальником зобов'язань за кредитним договором було забезпечено порукою відповідно до договору поруки, поручитель поручився перед кредитором за виконання боржником зобов'язань за кредитним договором у тому ж обсязі, що і боржник. Відповідачами подано зустрічний позов, в якому просили суд розірвати кредитний договір та визнати припиненим договір поруки. Позивач (банк) належним чином обґрунтував позовні вимоги та надав докази порушення боржником виконання зобов'язань за кредитним договором. Суд позов задовольнив. Зустрічний позов, натомість, суд не задовольнив, так як позовні вимоги не знайшли свого підтвердження в судовому засіданні.

Найбільша кількість позовів до суду надходить з вимогою про розірвання кредитного договору в разі *істотного порушення кредитного договору* однією із сторін (ч. 2 ст. 651 ЦК) або внаслідок істотної зміни обставин (ч. 2, ч. 3 ст. 652 ЦК). Стаття 25 Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р., яка набула чинності для України 01.02.1991 р., дає наступне визначення істотного порушення договору однією із сторін: *«порушення договору, допущене однією із сторін, є істотним, якщо воно тягне за собою таку шкоду для іншої сторони, що остання значною мірою позбавляється того, на що вона мала право розраховувати на підставі договору, крім випадків, коли сторона, що порушила договір, не передбачала такого результату, і розумна особа, що діє в тій самій якості за аналогічних обставин, не передбачала б його»*¹⁶. Як ми бачимо, у Віденській Конвенції дане поняття розкривається більш ширше, ніж у ЦК України, і є «оціночною категорією». На нашу думку, не можливо визначити вичерпний перелік випадків, які будуть підпадати під категорію «істотного порушення договору», враховуючи специфіку кредитних правовідносин. Питання «істотності порушення договору» в кожному конкретному випадку належить до компетенції суду, враховуючи норми закону та умови конкретного кредитного договору, при виконанні якого було виявлені порушення.

Прикладом із судової практики може бути рішення від 26.04.2016 р. (справа № 334/231/16-ц)¹⁷. Суть справи зводилася до наступного: між банком та позичальником було укладено кредитний договір, за яким позичальнику надані кредитні кошти на загальну суму 50000,00 доларів США для придбання земельної ділянки та будівництва житлового будинку. На підставі додаткових угод за взаємною згодою сторін були внесені зміни до кредитного договору в частині збільшення наданої суми кредиту позичальникові. Банк у повному обсязі виконав прийняті на себе зобов'язання за договором, позичальник, в свою чергу, прийняті зобов'язання по поверненню кредиту та сплаті відсотків належним чином не виконував, у зв'язку з чим банк звернувся до суду з позовом про стягнення достроково всієї суми боргу за кредитним договором та заборгованості по сплаті процентів за користування кредитом. Позичальник подав зустрічний позов про розірвання кредитного договору, обґрунтовуючи позовні вимоги наявністю істотної зміни обставин, під якими розглядав світову фінансову кризу, значне підвищення курсу долара США по відношенню до національної валюти гривні, і як наслідок зменшення доходів і неможливість належним чином виконувати умови договору, а вимогу банку достроково повернути кредит – як істотне порушення договору банком, оскільки внаслідок цього позичальник, на його думку, позбавляється того, на що він розраховував при укладенні договору, а саме, на повернення кредиту у встановлений договором строк. Вимоги банку до позичальника були задоволені в судовому порядку, а вимоги за зустрічним позовом - визнані необґрунтованими. На думку суду, вимога про дострокове повернення всіх сум за кредитним договором у зв'язку з порушенням умов договору згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК є наслідком невиконання чи неналежного виконання боржником своїх договірних зобов'язань. Це спосіб цивільно-правової відповідальності боржника. Наявність підстав для розірвання кредитного договору за правилами ч. 2 ст. 651 ЦК України позивачем не доведено. Виходячи із змісту ст.ст. 1046, 1054 ЦК України, відповідальність за зміну матеріального стану і ризику зміни курсу валют лежить саме на позичальнику. З урахуванням факту світової кризи, на який посилається позивач, ним не доведено наявності усіх чотирьох умов, необхідних для розірвання кредитного договору у зв'язку із істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору. У судовому порядку не було виявлено істотних обставин в контексті вимог ст. 652 ЦК України, які в своїй сукупності є підставою для розірвання договору.

Так, в іншій цивільній справі позов Кредитного союзу до позичальника про стягнення заборгованості за кредитним договором був задоволений. Між сторонами був укладений кредитний договір, за яким кредитором була надана сума кредиту боржнику. Перший, у свою чергу, виконав всі зобов'язання за договором, а останній не сплачував своєчасно кредит та проценти. Згідно ст. 1050 ЦК, якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до ст. 625 ЦК. Невиконання позичальником умов кредитного договору було визнано судом як істотне порушення умов договору згідно ст. 651 ЦК, внаслідок чого кредитний договір на вимогу однієї із сторін (кредитодавця) був розірваний за рішенням суду. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору¹⁸.

На основі аналізу норм чинного законодавства, доктрини та правозастосовчої практики, можна дійти висновку, що розірвання кредитного договору можливе двома способами: 1) у досудовому порядку; 2) в судовому порядку. Підставами для розірвання договору в досудовому порядку можуть бути такі: 1) взаємна згода сторін про розірвання кредитного договору; 2) відмова однією із сторін від кредитного договору у разі наявного порушення іншою стороною змісту кредитного договору, якщо інше не встановлено договором або законом, та інша сторона визнає таке порушення і не оспорує його в судовому порядку, що на практиці не зустрічається. Одностороння відмова є однією з підстав розірвання кредитного договору. Підставами для

розірвання кредитного договору в судовому порядку є наступні: 1) вимога однієї із сторін у разі істотного порушення кредитного договору другою стороною; 2) одностороння відмова від кредитного договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено кредитним договором або законом; 3) розірвання кредитного договору у зв'язку з істотною зміною обставин.

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

² Блащук А. М. Припинення договірних зобов'язань у цивільному праві України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Блащук Артем Миколайович; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – С. 60.

³ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv>

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

⁵ Блащук А. М. Вказана праця. – С. 60.

⁶ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

⁷ Процьків Н. М. Правове регулювання розірвання цивільно-правових договорів за цивільним законодавством України: дисертація канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корещького. – К., 2003. – С. 42.

⁸ Там само. – С. 43.

⁹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

¹⁰ Процьків Н. М. Вказана праця. – С. 68.

¹¹ Годэмэ Е. Общая теория обязательств. – М.: Юридическое издательство Минюста СССР, 1948. – С. 434.

¹² Кот О. О. Перехід прав кредитора до третіх осіб в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – С. 37.

¹³ Там само. – С. 38.

¹⁴ Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – М.: Статут, 1999. – С. 381.

¹⁵ Справа № 295/7087/14-ц від 16.03.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56490721>

¹⁶ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_003

¹⁷ Справа № 334/231/16-ц від 26.04.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58567470>

¹⁸ Справа № 241/1871/15-ц від 21.10.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52554857>

Резюме

Гриник Л. І. Підстави для розірвання кредитного договору.

Стаття присвячена комплексному науковому аналізу кредитного договору як двостороннього правочину, виконанні кредитних зобов'язань та визначенню підстав для розірвання кредитного договору.

Ключові слова: кредитний договір, кредитне зобов'язання, кредитні правовідносини, розірвання кредитного договору, одностороння відмова від кредитного договору, підстави для розірвання кредитного договору.

Резюме

Грынык Л. И. Основания для расторжения кредитного договора.

Статья посвящена комплексному научному анализу кредитного договора как двусторонней сделки, исполнению кредитных обязательств и определению оснований для расторжения кредитного договора.

Ключевые слова: кредитный договор, кредитное обязательство, кредитные правоотношения, расторжения кредитного договора, односторонний отказ от кредитного договора, основания для расторжения кредитного договора.

Summary

Grynyk L. Grounds for the termination of the credit agreement.

The article deals with the complex scientific analysis credit agreement as a bilateral trade, the performance of credit commitments and the grounds for the termination of the credit agreement.

Key words: credit agreement, credit commitments, credit relations, the termination of the credit agreement, unilateral withdrawal from the credit agreement, the grounds for the termination of the credit agreement.